

З ІСТОРІЇ УКРАЇНОМОВНИХ ПЕРЕКЛАДІВ ПОЕЗІЇ НІЗАМІ ГЯНДЖЕВІ

Вступ. Нізамі Гянджеві, Абу Мухамед Ільяс, ібн Юсуф (1141, м. Гянджа, Азербайджан – 1203, там само) – великий азербайджанський поет-романтик, котрий збагатив розмовною мовою та реалістичним стилем східну епічну поезію. Розкриваючи характери своїх персонажів у динамічному розвитку, він намагався проникнути в глибини людської психології й наповнити шляхетними образами створений ним утопічний світ соціальної гармонії. Для поета вище над усіма науками стояла мудрість – універсальне інтуїтивне знання про душу й тіло людини, яким здавна володіли на Сході суфісти-містики та шейхи-наставники. Як оригінальний мислитель він порушував у своїх творах, передусім, питання про сутність людського буття, про роль і призначення людини на землі. Нізамі Гянджеві прагнув довести, що людина приходить у цей світ не для накопичення матеріальних благ й панування над собі подібними, а для того, щоб відчувати справжнє кохання та постійно робити добрі справи. Пристрасне й вічне кохання, хай і не розділене, завжди збагачує людину, стає сенсом і рушійною силою її життя. На думку великого гуманіста, навколишній світ створений заради людської радості та щастя.

На жаль, на сьогодні творчість найвидатнішого азербайджанського поета є недостатньо відомою й дослідженою в Україні. Велику роль у подоланні цього відіграють переклади, адже саме завдяки перекладам відбувається знайомство з літературними шедеврами інших народів, що в кінцевому підсумку призводить до взаємозбагачення різних культур. Питання україномовних перекладів поезії Нізамі Гянджеві частково торкнулася О. Гончарова. Аналіз здійсненого Л. Первомайським перекладу

поєми «Лейла і Меджнун» виконала М. Гарбар [1]. **Метою запропонованого дослідження** є простежити історію україномовних перекладів творів Нізамі Гянджеві.

Основний розділ. Початок україномовних перекладів творчої спадщини Нізамі Гянджеві припадає на 1947 р., коли в колишньому Радянському Союзі проходило урочисте відзначення 800-річчя від дня народження великого поета й мудреця. Саме тоді відомий український письменник Л. Первомайський опублікував переклад поеми «Лейла і Меджнун», сюжетом якої стала нав'язана відомою східною легендою історія нерозділеного трагічного кохання. Видання побачило світ десятитисячним тиражем у гарному художньому оформленні художника В. Стеценка, зі вступною статтею та коментарями Є. Бертельса [11]. На думку М. А. Гарбар, завдяки високій художній майстерності перекладача, якому вдалося максимально зберегти стилістичні традиції східної середньовічної поезії з її наочно-чуттєвими яскравими емоційними образами, певною пишністю й надмірністю, «поема «Лейла і Меджнун» вийшла за межі літературного перекладу й стала органічною складовою скарбниці й української літератури» [1, с. 57]. Цього ж року уривки з поеми були передруковані на сторінках «Літературної газети» та журналу «Україна» [16]. Пізніше поема «Лейла і Меджнун» була вміщена також до шостого тому семитомного зібрання творів Л. Первомайського [12], у скороченому вигляді – до хрестоматійного збірника «З поезії народів СРСР» [14], а короткий уривок з неї надруковано у збірнику «Тисячоліття: поетичний переклад України-Русі» [15].

У 1947 р. в журналах «Вітчизна» та «Радянський Львів» побачив світ фрагмент з поеми Нізамі «Сім красунь» у перекладі М. Терещенка [8, 9].

У 1990 р. українські читачі отримали змогу познайомитися з виконаною В. Мисиком блискучою пластичною інтерпретацією поетичного шедевра «Нуширван на полюванні» [6].

Зверталися до творчості класика азербайджанської літератури також

представники української діаспори, свідченням чого став опублікований В. Баркою у неперіодичному зошиті-збірнику «Україна і світ» переклад невеликого фрагменту з поеми «Хосров і Ширін» [20].

Після відновлення незалежності України зацікавленість творчою спадщиною Нізамі Гянджеві перестає залежати від ювілейних дат.

Зокрема, на сторінках часопису «Відродження» (1998) було опубліковано чотиривірш Нізамі «Якщо твій дух сумний тебе томить...» у перекладі Є. Миронова [10]. Помітна увага до творчої спадщини Нізамі спостерігалася з боку відомого перекладача М. Мірошниченка. До першого тому двотомної «Антології азербайджанської поезії» потрапили виконані ним переклади газелей «Таж чому?», «Аж до ранку», «Вже дійшли», «Щоночі клянуся, що в неї візьму своє серце назад...», «Оселя серця розвалилась, а викрадачка духу – де?...», уривок «Нуширван на полюванні» з «Повісті про Нуширвана та його візира» (розділ поеми «Скарбниця таємниць») у перекладі В. Мисика, а також фрагмент «Вгледів гарну, мов той місяць-повнозір...» з поеми «Хосров і Ширін» у перекладі В. Барки [7, с. 30–39]. Тут же було надруковано й поему «Лейла і Меджнун» у перекладі Л. Первомайського [13]. Кілька своїх перекладів газелей Нізамі М. Мірошниченко включив до авторської антології «На світловидноті» [3, с. 22–24], а газель «Аж до ранку» – до спеціального збірника «Україна–Азербайджан» часопису «Хроніка–2000» [17]. У цьому ж збірнику було вміщено й уривок «Лейла в саду» з поеми «Лейла і Меджун» у перекладі Л. Первомайського [4].

До виданого у 2005 р. навчального посібника «Персько-таджицька література: твори Рудакі, Фірдоусі, Хайяма, Румі, Нізамі, Сааді, Гафіза, Джамі» увійшов перекладений В. Мисиком уривок «Нуширван на полюванні» [5].

Певне уявлення про лірику Нізамі вітчизняні читачі змогли отримати завдяки сучасному українському поетові й перекладачу О. Кононенку. До авторської збірки перекладів з азербайджанської «Таїна пера» він умістив

кілька газелей і касиду Нізамі «Цар царів в складанні слів я...» [2, с. 15–18].

До ювілею поета, що у 2021 р. широко відзначався світовою громадськістю й перетворився на визначну подію в культурному житті України, київське видавництво «Ярославів Вал» за підтримки Державного центру перекладу Азербайджану видало поему Нізамі «Лейла і Меджнун» у перекладі Л. Первомайського [18]. Значним явищем у перекладацькій діяльності стала поява книги вибраних творів Нізамі [19], до якої увійшли репрезентативні фрагменти «П'ятириці» – одного з найвеличніших шедеврів світової літератури, що складається з п'яти поем, об'єднаних єдиним монументальним задумом: відтворити ницість і значущість людської особистості на фоні вічності. Основний корпус текстів супроводжується кількома ліричними віршами Нізамі, написаними у жанрі класичних східних газелей. Усі переклади, за винятком поеми «Лейла і Меджнун», належать перу С. Абрамовича.

Висновки. Як бачимо, протягом 1940–2020-х рр. українські читачі отримали змогу познайомитися з якісними, досконалими перекладами поезій Нізамі Гянджеві. Причому кращі з них, зокрема Л. Первомайського, не лише точно відтворюють зміст тексту та виражають авторську ідею, а й за рівнем художньо-естетичних якостей наближаються до оригінальних творів. З іншого боку, звернення українських перекладачів до творчої спадщини великого азербайджанського поета й мислителя, на жаль, носило спорадичний, а не системний характер.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гарбар М. А. Тема щастя у поемі «Лейла і Меджнун» Нізамі Гянджеві у перекладі Леоніда Первомайського. *Світло розуму та мудрості. Українсько-тюркська спільна культурна спадщина (з нагоди відзначення 880-ліття від дня народження азербайджанського мислителя і поета Нізамі Гянджеві): збірник наукових праць*. Харків: «Контраст», 2023. С. 48–59.

2. Кононенко О. Таїна пера: переклади [з азербайдж.]. Київ: АДЕФ-Україна, 2013. 336 с.
3. Мірошніченко М. М. З азербайджанської поезії // Мірошніченко М. М. На світловидноті : авторська антологія перекладача. Київ: Етнос, 2009. 163 с.
4. Нізамі Ганджеві. Лейла в саду: уривок з поеми «Лейла і Меджун» / пер. з азербайдж. Л. Первомайського. *Хроніка–2000*. Київ, 2011. Вип. 1: Україна–Азербайджан. С. 331–336.
5. Нізамі Ганджеві. Нушірван на полюванні / пер. В. Мисика. *Персько-таджицька література: тв. Рудакі, Фірдоусі, Хайяма, Румі, Нізамі, Сааді, Гафіза, Джамі: навч. посіб. / упоряд., передм., комент., приміт. Г. І. Халимоненка*. Київ, 2005. С. 238–239.
6. Нізамі Ганджеві. Нушірван на полюванні / пер. з перс. В. Мисика // Мисик В. Захід і Схід: переклади. Київ: Дніпро, 1990. С. 200–201.
7. Нізамі Ганджеві. [Поезії]. *Антологія азербайджанської поезії: [переклади]* / упоряд. М. Мірошніченко. Київ: Етнос, 2006. Т. 1: XII – початок XX століття. 208 с.
8. Нізамі Ганджеві. Сім красунь: уривок з поеми / пер. М. Терещенка. *Вітчизна*. 1947. № 10. С. 148–156.
9. Нізамі Ганджеві. Сім красунь: уривок з поеми / пер. М. Терещенка. *Радянський Львів*. 1947. № 10. С. 73–76.
10. Нізамі Ганджеві. Якщо твій дух сумний тебе томить...: [вірш] / пер. Є. Миронова. *Відродження*. 1998. № 2. С. 34.
11. Нізамі Гаяджеві. Лейла і Меджун: поема / пер. Л. Первомайського; вступ. ст. Є. Бертельса; худож. В. Стеценко. Київ : Держлітвидав УРСР, 1947. 191 с.
12. Нізамі Ганджеві. Лейла і Меджун: поема: пер. з перс. // Первомайський Л. Твори: в 7 т. Київ: Дніпро, 1970. Т. 6: Переклади. С. 32–207.
13. Нізамі Ганджеві. Лейла і Меджун: поема / пер.

Л. Первомайський. *Антологія азербайджанської поезії: [переклади]* / упоряд. М. Мірошніченко. Київ: Етнос, 2006. Т. 1: XII – початок XX століття. С. 40–208.

14. Нізамі Гянджеві. Лейла і Меджнун: (розділи з поеми) / пер. Л. Первомайського. *З поезії народів СРСР: хрестомат. зб.* Вип. 4: Абулькасим Фірдоусі; Нізамі Гянджеві; Шота Руставелі; Алішер Навої / пер. Василь Мисик [та ін.]; вступ. ст. М. П. Бажана, В. О. Мисика, Н. М. Тихого. 1975. С. 97–183.

15. Нізамі Гянджеві. Лейла і Меджнун: уривок / пер. Л. Первомайський. *Тисячоліття: поетичний переклад України-Русі.* Київ, 1995. С. 583–584.

16. Нізамі Гянджеві. Опис приходу осені і смерть Лейли: урив. з поеми / пер. Л. Первомайського. *Україна.* 1947. № 9. С. 34.

17. Нізамі Гянджеві. Аж до ранку: газель / пер. з азербайдж. М. Мірошніченка. *Хроніка–2000.* Київ, 2011. Вип. 1: Україна–Азербайджан. С. 337.

18. Нізамі Гянджеві. Лейла і Меджнун: поема / пер. Л. Первомайського; вступ. ст. А. Кримського; Держ. Центр Перекладу Азербайджану. Київ: Ярославів Вал, 2021. 224 с.

19. Нізамі Гянджеві. П'ятериця: вибране / пер. з азерб. Л. Первомайського, С. Абрамовича. К.: ВД Дмитра Бураго, 2021. 270 с.

20. Нізамі Гянджеві. Хусров і Шірін (фрагмент) / пер. В. Барки. *Україна і світ.* Ганновер, 1955. Зош. 15. С. 26–27.